

DR SZIRTES ARTUR

VILÁGHARMÓNIA

BEVEZETÉS A JÖVŐ ÁLLAM
JOGÁNAK BÖLCSELETÉBE

PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG 1908

Minden jog — *utánnnyomás és idegen nyelvre fordítás*
joga is — *fenntartva.*

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA BUDAPESTEN.

A fejezetek sorrendje:

	Lap
I. Bevezetés	5
II. Az anyag két legfőbb tulajdonsága és az állam- rend két alaptörvénye	12
III. Az állami öröklés rendje	22
IV. Az egyén állami nyilvántartása.....	33
V. Mindent az állam ad	44
VI. A nemzetek és a világállam	35
VII. Örök háború és örök béke	39
VIII. Az egyetlen út	80
IX. Befejezés	90

I.

Bevezetés. *

Ahhoz, hogy az ember úgy fejlődjék és úgy éljen, ahogy fejlődnie és élnie kell, tehát ahhoz, hogy az ember *emberré* legyen, mindig intelligensnek és energikusnak kell lennie.

Az intelligencia és az energia azonban az egyénben levő fizikai állapotok, melyek minőségének és mennyiségének foka két tényezőtől függ.

Az első az egyén «belső», testi-lelki állapota. A második az egyént környező világ állapota.

* L. szerző «Az élet útja» című könyvét. (Budapest, 1907. Pallas Irod, és ny. r.-t.)

Hogy az egészséges egyén testét-lelkét olyan állapotba helyezze, melyben intelligenssé és energikussá lehet, szüntelenül ismereteket kell szereznie és folytonos rendszeres munka útján állandóan fegyelmeznie kell magát.

Hogy azonban az egyén testének-lelkének állapota ilyen legyen, vagyis, hogy az egyén folytonosan és kellőképp ismereteket szerezve, folytonosan rendszeresen dolgozva és e munka révén önmagát szüntelenül fegyelmezve, mindig a maga útján haladhasson: előbb az egyént *környező világnak* kell olyan állapotban lennie, hogy az egyén e belső állapotának előállítása lehetséges legyen.

Ahhoz tehát, hogy az első tényező, melynek az intelligencia és az energia függvénye, minél tökéletesebben létesülhessen, előbb a második tényezőnek kell megvalósulnia.

Ahhoz, hogy mindenki folytonosan és rendszeresen szerezhessen ismereteket és folytonosan, rendszeresen dolgozva, magát állandóan fegyelmezhesse, mindenekelőtt meg kell, hogy legyen ennek fizikai lehetősége a környező világban.

A környező világban, vagyis: a társadalmi-, illetve az államrendszerben.

Mindenekelőtt tehát olyan *berendezés* szükséges az egyes ember körül, amelyben mindenkinek *lehetséges* és *kell* azzá fejlődnie, amivé fejlődnie kell.

Az a berendezés, melynek hivatása, hogy ezt az állapotot előidézze: az állam.

Az állam tehát az emberek között levő élet berendezése. Berendezés, melyet az embereknek mindegyikök, minden egyes ember érdekében kell megalkotniok és meg *kell* alkotniok.

Az állam tehát az emberek között levő élet berendezése, melyet az emberek teremtenek meg. Az állam tehát az *ember teremtménye*.

A természet minden atomjának meg van a maga teremtő hivatása, melynek az anyag életét tökéletesítenie kell. A természetnek nevezett anyagtömeg minden atomja, molekulája folyton szükségképen fejlődik és e fejlődése közben folyton szükségképen teremt. Megteremti önmagát és megteremti élete folytatását egy-egy önmagából származott újabb molekulában.

Minthogy pedig az anyag életének folyton és minden körülmények között fejlődnie kell: az egyes anyagrészek szükség esetén szükség-szerűen hártják el maguk körül azokat a körülményeket, melyek őket fejlődésükben megakadályozzák és szükségszerűen teremtik meg azokat a körülményeket, amelyek őket fejlődésükben elősegítik.

Amidőn így az élő és örökké fejlődő anyagrészek egyrészt az akadályozó körülményeket elhárítják, másrészt a fejlődésüket előmozdító körülményeket maguk körül előidézik, voltaképp a körülöttük levő világot rendezik be.

Ezt teszi az ember, az örökké fejlődő ember is, amidőn — a természet örökké fejlődő anyagrészecskéjeként a környező világot berendezvén — az államot megteremti.

Íme, az állam *természeti alkotás*. Természeti alkotás, melyet fejlődésük előmozdítása céljából az emberek, a természet e részecskéi teremtenek meg.

És az embereknek az államot meg *kell* teremteniük.

Mert amidőn a természet az embereket megteremti, e teremtés munkájának voltaképp csak felét végezte el. Megteremti az embert rengeteg jó, de még több rossz tulajdonságával, egymás mellé kényszeríti az embereket, mert csak így, egymás kölcsönös munkája, értékcsereje révén nyújt nekik megélhetést és ezzel megteremti az emberekkel egyidejűleg az emberek között levő életet is.

Ámde ez az élet, ha nem nyer részletes, szigorú és kényszerű szabályozást, a legnagyobb disszonancia, diszharmónia, mely az egyes ember életének, az egyes ember harmóniájának legnagyobb, legveszedelmesebb ellensége.

Az emberek minden egymásra ártalmas tulajdonsága ugyanis természetszerűleg akkor nyilatkozik meg, amidőn egymás mellé kerülnek. Az emberek között levő élet így, az emberen kívül levő természet által megteremtett mivoltában tehát az egyes emberre nézve a legnagyobb veszedelem. Benne minden ember — a maga létét igyekeztve fenntartani — általában féktelen és mértéktelen, rendszerint egymásnak kifosztója,

eltiprója. Így lesz a «létfentartás» szüksége, a «létért való küzdelem» folytán «homo homini lupus».

A teremtés munkájának második fele az emberre hárul. Az embernek kell maga körül azt a berendezést megteremtenie, mely egyrészt a fejlődését akadályozó körülményeket elhárítja, másrészt a fejlődését elősegítő körülményeket magában rejti. Az embereknek maguknak kell a közöttük levő életet szabályozótok, az embereknek maguknak kell a bennük levő egymásra ártalmas tulajdonságokat lehetetlenné tenniök. Az embereknek maguknak kell a homo homini lupus tényét megsemmisíteniök.

Ez a teremtés munkájának második fele, melyet a természet magukkal az emberekkel kíván végeztetni; helyesebben, az a teremtő munka, melyet a természet az emberek révén kíván végezni.

Az embernek, az embereknek, az emberek összességének tehát az államot meg kell teremteniök.

A természet teremtő munkájának első felében egyes embereket nagyobb, másokat cseké-

lyebb tehetségekkel ruház fel. Teremtése munkájának ez első felében a természet az embereket egyenlőtlen alakban teremti meg. Az ember feladata aztán, hogy a rajta kívül álló természet teremtette ez egyenlőtlenségeket minél elviselhetőbbé tegye, hogy a kívüle álló természet teremtette egyenlőtlenségeket lehetőleg eltüntesse.

Ez pedig csakis helyesen megalkotott állam-szervezet útján lehetséges.

Helyesen megalkotott állam szervezet pedig az, amelyben nemcsak hogy *minden* embernek *lehetséges* jól és szépen élnie, de olyan, amelyben *minden* egyes embernek *kell* is egyenlőképpen jól és szépen élnie.

II.

Az anyag két legfőbb tulajdonsága és az államrend két alaptörvénye.

Amidőn már most azt kérdezzük, hogyan, mily törvények, mily elvek alapján és mily eszközökkel alkottassák meg a helyes állami berendezés, akkor nem kérdünk egyebet, mint azt, hogy mily elvek, mily törvények alapján és mily eszközökkel érhető el, hogy minden egyes ember szépen és jól éljen? Vagyis, mily elvek, mily törvények alapján és mily eszközök segélyével érhető el, hogy minden ember úgy élhessen és úgy is éljen, ahogy élnie kell?

Lássuk előbb az elveket, illetve törvényeket, melyek minden helyes államszervezet megalkotásánál alapvetőek és irányadók.

Az anyagnak, melyet természetnek nevezünk és amelyet, mint annak részecskéi, magunk körül államszervezetünkkel be akarunk rendezni, két leglényegesebb tulajdonsága különböztethető meg. Az egyik, hogy mennyiségében változatlan. A másik, hogy alakjában folytonosan változó.

Más szóval, a természetnek nevezett anyagnak kettős «magatartása» van: az egyik, hogy mennyisége állandó — tehát változatlan és korlátolt, — a másik, hogy alakját, apró részecskéinek formáját folyton változtatni akarja és változtatja is.

Mindkét tulajdonságból az államszervezet berendezésére egy-egy nagyfontosságú tétel folyik.

Abból, hogy a természetnek nevezett anyag-tömeg mennyisége korlátolt és állandó, folyik, hogy a természet egy-egy pontján, egy-egy részecskéjének táplálására túlságosan sok anyagmennyiség, «anyagi erő» nem maradhat anélkül, hogy a környező anyagrészecskék élete e nagy mennyiségű anyag-tömeg elvonása folytán ne szenvedne.

Abból a tulajdonságból, illetve törekvésből pedig, hogy a természetnek nevezett anyag-tömeg

részecskéinek alakját folyton változtatni kívánja, folyik, hogy a természet minden egyes részében állandó, folytonos és zavartalan anyagcserére van szükség.

Mindkét folyamánynak gyakorlati értelme egy és ugyanaz: az anyagnak az egyes részecskék között olyan módon kell kicserélődnie, hogy az egyes részecskék élete, ez életek folytonos fejlődése és átalakulása soha akadályt ne szenvedjen.

Az államjog elméletének nyelvén: a javaknak úgy kell forogniok, az értékeknek úgy kell kicserélődniük, hogy minden egyes ember élete úgy fejlődjék, úgy folyjon le és esetleg az új anyag részecskékben úgy folytatódjék, hogy az egyik egyén élete a másik élete folyásának rovására ne legyen.

Az anyag, mely a természetet alkotja, állandó mennyiségű, tehát ahhoz, hogy az egyes anyagrészek jól megélhessenek, az életüket tápláló javaknak folyton egyenletes mértékben kell eloszlaniook. Az anyag, amely a természetet alkotja, részecskéinek alakját és életét folytonosan változtatni akarja, tehát az eme folytonos fejlődést és

folytonos változást tápláló, előidéző anyagcserének folytonosnak és egyenletesnek kell lennie.

Az eme eszmemenetben vázolt tényállásból, az anyag két legfőbb tulajdonságának tényéből lesz nyilvánvaló a két alaptörvény, melynek minden helyes állami berendezés irányítójául kell szolgálnia.

Az anyag mennyisége korlátolt és állandó, ez volt az anyag első legfőbb tulajdonsága. Ez a tulajdonság teremti meg az államrend első alaptörvényét: az anyag megmaradásának törvényét.

Az anyag megmaradásának fizikai törvénye azt jelenti, hogy a természetben rejlő anyagtömeg mennyisége korlátolt és állandó.

Ez az első törvény, amely minden helyes állami berendezésnél szem előtt tartandó. A természetben levő javak csak korlátolt mennyiségben állnak az emberiség rendelkezésére, tehát úgy kell azokat elosztani, hogy mindenkinek jusson annyi, amennyiből jólétben élhet és senkinek kezében sem legyen aránytalanul több, mint a másikéban. Mert a természetben mindig van annyi

jószág, amelylyel minden egyes részecskéjét minden időben jólétben, vagyis helyes fejlődésben tarthatja. De több soha sincs. A természetben egyik anyagrész a másikából él és amint a többi megfelelő anyagrészekből táplálkozik, voltaképp csak fejlődik, újabb anyagrészeket nemz és életét ezekben folytatja, maga pedig ezután bizonyos időfolyam végén elhal és más hasonlóképp fejlődő és szaporodó, átváltozó életfolyamatoknak lesz táplálékává. A természet e nagy életében voltaképp a természet táplálja önönmagát, önönmaga ad egyik részecskéjével másik részecskéjének erőt az életre és a folytonos fejlődésre, változásra. Természetes tehát, hogy a természetben rejelő javak, maga a természet — minthogy velük a folyton változó anyag önönmagával táplálkozik — a természet életéhez teljesen elegendők. De a tápláló anyag korlátolt mennyiségben állván önön-, magának rendelkezésére, nem lesz elegendő akkor, ha egy-egy aránytalanul nagy mennyiségű jószág egy-egy ponton megreked és a környező anyagrészek megfelelő táplálékát az anyagforgalomból kivonja. — A helyes állami berendezésnek tehát

mindenekelőtt ezzel a törvénnyel kell: számolnia; és biztosítania kell: a javaknak olyan forgalmát, amely mellett lehetetlen, hogy egy-egy kézben aránytalanul sok jószág halmozódjék fel és lehetettén, hogy minden ember minden helyes szükséglete helyes mértékben ki ne elégíttessék.

Az anyag második legfőbb tulajdonsága, hogy részecskéinek alakját és életét folyton változtatni kívánja/ Ebből származik a helyes államrend második alaptörvénye: az egyén ambíciója föltétien kielégítésének törvénye.

Az egyén ambíciója föltétien kielégítésének törvénye: annyit jelent, hogy minden egyes egyén ama törekvésének, hogy fejlődjék és életét tökéletesítse, föltétien' kielégítést kell nyernie.

Ez a tétel, mely szintén a természet törvénye, az anyagnak abból a sajátosságából folyik, hogy' részecskéinek alakját; e részecskék életét'folytonosan változtatni, variálni kívánja. Eme sajátosság, ez a törekvés az anyag minden egyes részecskéjében megnyilvánul és a természet minden egyes anyagrészecskéjének igén lényeges tulajdonsága. Természetes tehát, hogy e törekvésnek föltétlenül;

minden körülmények között ki kell elégíttetnie. Minthogy pedig e törekvés minden anyagrészecskében föltétlenül érvényesülni akar, ellenállhatatlan erővel fog eltávolítani magában és maga körül minden akadályt, mely teljes és természetes érvényesülésében gátolja.

Amidőn tehát az emberek, a természet ez anyagrészecskéi — éppen azért, hogy a magukban és a körülöttük levő, teljes érvényesülésüket akadályozó gátakat eltüntessék, vagyis, hogy a közöttük levő életet szabályozzák, berendezzék, eme élet diszharmóniáját harmóniává változtassák és a maguk életét tökéletesítsék —államot alkotnak: mindenekelőtt ezzel a két törvénnyel kell számot vetniök. Számot kell vetniök először azzal a törvénnyel, hogy a természetben rendelkezésünkre álló jószágok mennyisége állandó és korlátolt. Számot kell vetniök másodsor azzal a törvénnyel, hogy az egyes ember ama törekvésének, hogy fejlődjék, életét minél szebbé és minél jobbá tegye, röviden, az egyén egészséges ambíciójának föltétlenül, minden körülmények között kielégítést kell nyernie.

A földgömbön létező államok — nem e természettudományi gondolkodáson épülvén — e két alaptörvénnyel többé-kevésbé csak részben számolnak. A ma létező állami berendezések mindenekelőtt nem számolnak eléggé az anyag megmaradásának, állandó és korlátolt voltának törvényével: megengedik a természetben levő jószágok aránytalan eloszlását az emberek között, megengedik a nagy tőkének felhalmozódását egy kézben, aminek természetes következménye a gazdag és szegény, nagyon gazdag és nagyon szegény, dúsgazdag és ínségesen nyomorult osztályok keletkezése. Abból aztán, hogy a létező állami berendezések az anyag korlátolt voltának törvényével nem számolnak eléggé, természet-szerűen folyik, hogy az egyén ambíciója föltétien kielégítésének törvényével sem számolhatnak eléggé. Azoknak ambíciója, kiknek kezében a javak megengedett helytelen eloszlása folytán nagyobb tőke van, sokkal könnyebben és akadálytalanabból nyerhet kielégítést, mint azoké, akiknek kezében alig van valami, vagy semmi sincs.

Kétségtelen, hogy a középkori különbség földesúr vágy lovag úr és hűbérjobbágy, között ma már megszűnt Kétségtelen az is, hogy egyes osztályok, felekezetek, tagjai, érvényesülésének törvényes akadály a különböző államokban úgyszólván mindenütt szintén megszűnt.

De kétségtelen az is, hogy épp e szolgálai alávetettség megszűnte, az egyén függetlenülésének általánosulása után megszülemlett a legélesebb különbség gazdag és szegény, között. Az egyén önállósult, az állam azonban nem szabályozta még éppen az egyén ambíciójának *határait*. Azzal, hogy megadta az egyén ambíciója féktelen érvényesülésének, mondjuk az elfajult, mértéktelen, természetellenes ambíció érvényesülésének lehetőségét,, bekövetkezett az az állapot, hogy egyes .kezekben aránytalanul nagy jószágmennyiségek halmozódtak fel, aminek folytán a korlátozott mennyiségű anyag cseréje tetemesen lankadt és a többiek ambíciójának érvényesülése megnehezült, vagy lehetetlenné lett Ez az állapot a középkortól természetesen nem sokban különböző.

Az a kérdés tehát: melyek azok a legfőbb eszközök, amelyek segélyével a helyes állami berendezés megalkotható? Melyek azok a legfőbb eszközök, melyekkel megalkotható az az állami berendezés, mely egyaránt számol mindkét legfőbb törvénnyel: a rendelkezésünkre álló anyag állandó és korlátolt voltának és az egyén természetes ambíciója *helyes* kielégítésének törvényével?

III.

Az állami öröklés rendje.

Számolnia kell tehát minden állami berendezésnek az anyag megmaradása, vagyis korlátolt és állandó mennyisége, továbbá az egyén helyes ambíciója föltétien kielégítésének törvényével.

Azt mondjuk, az egyén *helyes* ambíciója föltétien kielégítésének törvényével. Mert csupán a «helyes» egyéni ambíció tartandó föltétien tiszteletben. A helyes ambíció, vagyis az, amely érvényesülésében a többi emberek minden útjába eső érdekét a lehető legnagyobb kíméletben, vagyis tiszteletben tartja. Ez a helyes ambíció, más szóval: a tisztességes ambíció.

Ennek az ambíciónak minden egyes ember életében föltétlenül ki kell elégítenie.

Ámde az emberiség rendelkezésére álló jószágmenyiség korlátolt.

Minthogy azonban e mennyiség — amint fõntebb volt róla szó — mégis elegendõ ahhoz, hogy az anyag helyesen szabályozott cseréje mellett minden egyes ember életének helyes ambícióját kielégítse: az államalkotás legelsõ teendõje az anyag e helyes forgalmát, az anyag természetes cseréjét elõidézni.

Vagyis minden helyes államalkotás legelsõ teendõje megakadályozni annak a lehetõségét, hogy egy-egy ember, vagy embercsoport kezében aránytalanul nagy anyagi tõke halmozódjék fel. Megakadályozni más szóval mindenekelõtt azt, hogy az egyén *helytelen* ambíciója kielégítést nyerjen. Az az ambíció ugyanis, amely az útjába esõ más érdekeket a lehetõ legnagyobb kíméletben nem tartja: helytelen, korlátozandó ambíció. Már pedig akkor, ha egy-egy kézben aránytalanul nagy anyagi tõke halmozódik fel, a környezõ emberek kisebb-nagyobb tömegének érdeke —

amint az főntebb természettudományi megvilágításban beigazolást nyert — mindig szenved. Az az ambíció tehát, amely érvényes ülésében a másokénál aránytalanul nagyobb anyagi tőkét halmoz fel az egyén kezében, az összesség, a többi emberek szempontjából föltétlenül helytelen.

A főnt vázolt természettudományi tételekből világos, hogy az egyes anyagrészcskék voltaképp az egész anyagtömeg szolgálatában állnak. A természetnek nevezett anyagtömeg részecskéinek alakját és életét folytonosan változtatni akarja. Ezért követeli meg minden egyes anyagrészcskéjétől a folytonos fejlődést, amelyet az egyenletes, helyes anyagcserével kíván előidézni. Teszi pedig — amint alább lesz róla részletesebben szó — azért, mert e folytonos változáshoz szükséges energiaforgalom úgy az egyes anyagrészcskék, mint ennek folytán az egész anyagtömeg életét tökéletesíti. (Amint mondani szokás: jólétét, «boldogságát» növeli.) Természetes tehát, hogy a rész, a részecskék az egész szolgálatában állnak. Az egész az egyes részért dolgozik, de ez a munka eredményes csak úgy lehet,

ha az egyes rész az egész, az összanyag parancsainak föltétlenül engedelmeskedik.

A természet egyenlőtlen képességekkel teremti meg alkotásait, de teremtményeitől megköveteli, hogy ez egyenlőtlenségeket egyensúlyba hozza. A természet többi részecskéjének érdekében nem engedheti meg, hogy egy-egy egyén, vagy egyéncsoport kezében, annak nagyobbképességei folytán aránytalanul nagy anyagi töke halmozódjék fel.

A természet, az egész, a részecskétől, az egyestől kíván szabályozást. És e szabályozásnak aztán minden egyes anyagrészecskének, minden egyes embernek alá kell magát vetnie. Mert az összesség, az egész ugyan az egyesért van, de az egyesnek éppen ezért viszont engedelmeskednie kell az összesség akaratának. Az összesség az egyesért van, de az egyes érdekei érvényesülését mégis az összesség irányítja.

Az államnak kell minden egyes egyén ambíciója érvényesülésének lehetőségét megadnia, de az államnak kell ez ambíció érvényesülésének határait is megszabnia. Más szóval: az államnak

kell az egyén helyes ambíciója érvényesülésének akadályait elhárítania, de az államnak kell az egyén helytelen ambíciója érvényesülését megakadályoznia.

Már pedig abban az államrendben, melyben az «egyenlőség» elve már érvényesült, azaz, ahol minden egyes ember teljes érvényesülésének egyenlő lehetősége már megadatott, ott az állam beavatkozása nélkül mindig az a veszély fenyeget, hogy az egyesek különböző képességeinél fogva egyes kezekben aránytalanul több fog felhalmozódni, mint a többiében. Az állam korlátozó beavatkozása nélkül tehát az államban föltétlenül kielégítést fog nyerni az egyén helytelen ambíciója. Mert az ember természetében rejlik, hogy céljai elérésére minden lehető eszközt felhasznál és hogy e munkája közben minél nagyobb anyagi tőkét kíván hatalmába keríteni.

Az egyes ember élete rövid tartama következtében azonban az egyén e törekvése nem lesz veszélyes akkor, ha az egyén kezében munkája folytán felhalmozódott tőke utódjaira át nem öröklődik. Nem lesz veszélyes egyrészt azért,

mert a legtöbb ember egy emberélet tartama alatt nem képes aránytalanul többet szerezni, mint a többi. Nem lesz veszélyes másrészt azért, mert ha egy-egy kedvező körülmény folytán meg is esik, hogy egy-egy kézben túlnagy anyagi tőke halmozódik fel, ez az egészségtelen állapot sokáig nem tarthat akkor, ha az utódokra az előd kezében felhalmozódott nagy anyagi tőke át nem öröklődhetik.

Az állam beavatkozása tehát akkor, midőn a nagy tőkének egy-egy kézben való felhalmozódását meg akarja akadályozni, abban áll, hogy *megakadályozza a nagy anyagi tőkének az utódokra történő átöröklését.*

kz egyes ember ambíciójának föltétlenül meg kell nyernie teljes kielégítését. Mert a legnagyobb igaztalanság lenne, ha bármily mértékben is megakadályoztatnék az, hogy az egyén becsületes, tisztességes munkájával életében annyit szerezzen, amennyit tud.

Helytelen ez az ambíció igazán . csak akkor lesz, ha a szerző ez életében megszerzett nagy tőkét utódaira kívánja átszarmaztatni. Helytelen

lesz egyrészt azért, mert ez az alaptőke a munkás utódok kezében rendszerint aránytalanul nagygyá halmazódik. Helytelen lesz másrészt azért, mert a nagy tőkék átöröklésével lehetővé lesz az, hogy az utód munkátlanul töltsen el életét és mégis nagyobb jószágmenyiség fölött rendelkezzen, mint más esetleg tehetségesebbre mindenesetre munkásabb egyén, aki nagy tőkét nem örökölt.

Az állam legelső teendője tehát e téren, hogy az egyén végrendelkezési jogát, az örökösödési szerződések kötésének jogát (és egyéb létező hasonló jogintézmények rendszerét) és a törvényes örökösödés rendjét alaposan megrendszabályozza, megváltoztassa.

Az államnak a hagy tőkék átöröklését tilalmaznia kell.

Tilalmaznia kell pedig oly módon, hogy a szerző után egyrészt csakis a női hitvestárs és a gyermekek öröklését engedi meg, másrészt, hogy a hitvestárs és a gyermekek örökösödési jogának körét is igen szűkre szabja.

A női hitvestárs ugyanis ilyen állami szabályozás mellett nem örökölhet hitvestársa után

nagyobb tőkét, mint amennyi előreláthatólag élete fogytaig állásának és rangjának megfelelő megr élhetéséhez teljesen elegendő.

A munkára képes gyermekek pedig ez állami szabályozás mellett nem örökölhetnek szülőjük után többet, mint amennyi teljes .-fölneveltetésük és kiképzésük idejére neveltetésükhöz és teljes ellátásukhoz bőven elegendő.

A. férfi, özyegy; a . munkaképes, teljesen-fölnevelt gyermekek és a többi rokonok ilyen körülmények között az elhunyt szerző után mitem örökölhetnek.

Mindez természetesen különösen hangzik ma az oly államokban, melyekben a szerző vagyona fölött az elhunyt után következő időre is korlátlanul rendelkezhet és az örökösödés törvényes joga is (végrendelet vagy, szerződés hiányában); e korlátlan rendelkezési jog és a vérséges kapcsolat elvén nyugszik.. Különösen hangzik nem? csak, a régi intézmények megszokása.-folytán, de főleg, a tulajdonjog mar fogalma és a hozzátartozókról való, gondoskodás ma fennálló, «erkölcsi» kötelessége, következtében. Különösen hangzik,

mert — azt fogják mondani — senki sem akadályozhatja meg, hogy én a magam tisztességes munkájával megszerzett vagyonom fölött úgy rendelkezem, ahogy nekem tetszik, és senki sem akadályozhatja meg, hogy én vérséges szeretetemnek engedve, szeretteimről, azaz hozzám tartozóimról és rokonaimról e vagyonomból úgy gondoskodjam, amint nekem tetszik.

És e megjegyzések ma, amidőn az államok legnagyobb része szegény és az egyes emberek munkájának kellő díjazásáról eléggé gondoskodni nem tud, némileg tényleg indokoltak. Nem egy ember várva-várja a reá szállandó örökséget, amely nyomorúságos anyagi viszonyain majd némileg lendíteni fog; mert hiába dolgozik tisztességesen, munkájával a maga és családja megélhetését biztosítani nem tudja. Nem egy ember kénytelen hozománnyal (a hozományt ugyanis ma rendszerint a leány örökrészébe «betudják», a jelzett állami szabályozás mellett pedig a hozományadás lehetetlen lenne) nősülni, mert a maga keresményével családot állásának megfelelőleg beláthatlan időig nem tud eltartani esetleg még

akkor sem, ha a javak megszerzéséhez a nő gazdasági munkája is hozzájárul.

De alaptalanok lesznek e megjegyzések éppen akkor, ha az örökösödés joga a jelzett értelemben megváltozik és az egyén örökösödési jogának helyébe az *állam öröklési joga* lép.

Az egyén végrendekezési jogának és a törvényes öröklés jogának s rendjének a jelzett értelemben történő korlátozásával egyidejűleg ugyanis az eddigi végrendeleti, szerződési és törvényes örökösök joga helyébe (eltekintve a jelzett kivételektől, a női özvegytől és az említett gyermekektől) az állam öröklése jogának kell lépnie.

Ami az elhunyt szerző után a női özvegynek és a még felnevelendő és ellátandó gyermekeknek szükséges vagyონrészeken felül marad, az *a* tőke mindig az államé.

Csakis így érhető el, hogy az egyes ember kezében felhalmozódott tőke egyrészt tovább ne növekedjék, másrészt újra apró részekre szóródjék és így újból az anyag helyes forgalmába kerüljön.

Az a tény- ugyanis, hogy az állam minden egyes elhunyt vagyonosabb egyén tőkéjének legfőbb örököse, azt az állapotot szüli, hogy az állam mindenkor igen nagy anyagi tőke fölött fog rendelkezni. Minthogy azonban az állam csupán az emberek életének, az emberek között levő élet berendezése, az állam anyagi tőkéje, vagyona nem szolgálhat egyébre, mint az emberek életének és ezzel minden egyes ember életének tökéletesítésére.

Az állami öröklés folytán gazdaggá lett állami berendezés nem csak lehetetlenné, de fölöslegessé fogja tenni a munkára képes egyén öröklését. Az ilyen államnak módjában lesz ugyanis előidézni azt, hogy minden ember, aki dolgozik, megkapja munkája megérdemelt egyén értékéta maga és családja jólétét.

IV.

Az egyén állami nyilvántartása.

A természetnek nevezett anyagtömeg ama törekvése ugyanis, hogy anyagrészecskéinek alakját és életét folytonosan változtassa, csakis úgy érvényesülhet, ha e folytonos változásra, folytonos fejlődésre maguk az egyes anyagrészecskék törekszenek. E folytonos változást a természet — amint fentebb már volt róla szó — azért kívánja, mert a folytonos változáshoz szükséges folytonos anyagcsere az energiának folytonos működését, «forgalmát» követeli meg, aminek folytán az egyes anyagrészek élete folyton tökéletesedik, vagy amint mondani szokták, jóléte, «boldogsága» növekszik. A természet tehát a

folytonos változást azért kívánja meg, mert ez a folytonos változás folytonos fejlődés.

A folytonos változás, folytonos fejlődés tehát folytonos anyagcserét kíván. Hogy pedig ez anyagcserének, vagy, az államgazdaságtan szavával, a jószágok forgalmának teljességét az egyes emberek természettől nyert különböző tehetségei, képességei meg ne zavarják, az államnak két intézményt kell létesítenie. Az egyik — amint láttuk — az állami öröklés rendje.

A másik: az egyén állami nyilvántartása.

Nem elégséges ugyanis, hogy az állam megakadályozza az anyagi tőkének egy-egy kézben történő felhalmozódását. Magának az egyes anyagrészecskének, magának az egyénnek kell e folytonos változásra, folytonos fejlődésre törekednie. Ez a törekvés az egyén munkájában nyilvánul meg. Magának az egyes anyagrészecskének kell tehát dolgoznia. És *minden* egyes anyagrészecskének, minden egyes egyénnek dolgoznia kell.

Csak így lehetséges — az állam öröklésének rendje mellett — az anyag folytonos cseréje, amelyet a folytonos fejlődés megkövetel.

Az egyén állami nyilvántartásának intézménye tehát mindenekelőtt azt jelenti, hogy az állam tartsa nyilván, vájjon minden egyes ember dolgozik-e? E nyilvántartás célja pedig az, hogy azt az egyént, aki munkára képes, de dolgozni még nem tud — mert munkára alkalma nincs, vagy mert a rendszeres munka módját még nem ismeri, vagy mert dolgozni még nem akar — megfelelő *munkához juttassa*, illetve rendszeres munkához *tanítsa*, illetve, ha kell, munkára *kényszerítse*.

E harmadik tevékenység neve, a munkára kényszerítés, úgy hangzik, mintha e tevékenység az egyén érdeke ellen irányulna. Ámde ez csak látszat. Láttuk, hogy az egyes anyagrészecskék folytonos változását, amely csak ez anyagrészecskék munkája folytán létesülhet, a természet épen az egyes anyagrészecskék, minden egyes egyén minél nagyobb jóléte érdekében kívánja. Tehát az egyes anyagrészecske érdeke, hogy dolgozzék és ha kell, munkára kényszeríttessék. De ha valaki ezzel az érveléssel meg nem elégszik, az föltétlenül be fogja látni az állítás helyességét, ha a munka szükségét nem a természet e törek-

vésének (az anyag második legfőbb tulajdonságának) szempontjából, hanem az elvontan szemlélt egyén érdeke szempontjából magyarázzuk. E szempontból ugyanis dolgoznia *kell* minden egyes egyénnek, tehát minden egyes egyén «érdeke», hogy dolgozzék, először azért, mert az egyén idegrendszerének sajátossága, hogy a szükséges pihenés idején túl a munkát, mint legegészségesebb elfoglaltságát, megköveteli. Érdeke másodszor azért, mert az elvontan tekintett egyén életrendszerének sajátossága, hogy az intelligencia és az energia minél tökéletesebb fejlesztése céljából — amely nélkül a szép és a jó cselekvés, tehát a szép és a jó élet lehetetlen — a folytonos, rendszeres munkát megköveteli. Érdeke harmadszor azért, mert — különösen az állami öröklés rendje mellett — az egyén a megélhetéséhez szükséges anyagi javakat csakis úgy szerezheti meg, ha dolgozik. Ez a három nyilvánvaló érv azonban csak más szavakban fejezi ki ugyanazt, amit az első helyen említett, látszólag különálló, negyedik érv mond. Mindegyik érv ugyanis csak azt mondja, hogy az emberéletének

tökéletesítése, az ember jóléte fokozása céljából nélkülözhetetlenül szükséges a munka. Az idegrendszer, az életrendszer, az emberek között levő gazdasági élet: mind ezért kívánják meg az egyén folytonos, rendszeres tevékenységét. A természet pedig éppen ezért alkotta meg *így* az ember idegrendszerét, életrendszerét és az emberek között levő gazdasági életet, hogy az egyént ezek révén folytonosan munkára kényszerítse: mert csak minden egyes egyén folytonos, rendszeres munkája révén létesülhet a folytonos anyagcsere és ennek folytán a folytonos változás, az energia folytonos forgalma és a folytonos fejlődés, — amely mind csak azért szükséges, hogy az egyes anyagrészecske, az egyes ember jóléte a lehetőségig növekedjék. Íme: minden az egyes ember érdekében történik, ha életét egy látszólag tőle különböző összesség érdekei irányítják is.

Az ember kötelessége tehát, hogy államát úgy alkossa, hogy az a kötelékébe tartozó minden egyes embert, ha kell, munkához juttassa, ha kell, munkára tanítsa, sőt ha kell, munkára

kényszerítse. Mert az az ember, aki még dolgozni nem tud, mert dolgozni, nem akar, a maga érdekét intelligenciája és energiája, vagy ezek egyikének csekély volta folytán még nem látja át. Az állam kötelessége tehát, hogy az egyén intelligenciáját és energiáját azokkal a pszichikai és fizikai eszközökkel, melyekről e könyv bevezetésében volt szó, oly fokra emelje, hogy az illető a maga legfontosabb érdekét átlátva, dolgozzék. Csak ennyit jelent a munkára kényszerítés.

Az állam kötelessége tehát, hogy az egyént szükség esetén munkához juttassa, munkára tanítsa, munkára kényszerítse. Hiszen az ember embertársaival egyetemben éppen azért alkotja meg államát és éppen azért helyezi azt mintegy maga fölé, hogy ez állam mindazon fogyatékokat, melyek az egyén körül levő világban és az egyénben vannak, a lehetőségig eltüntesse. Már pedig, ha valaki dolgozni nem tud — mert erre még alkalma, tudása vagy akarata nincs —, ez oly fogyatéék, melyet eltüntetni az államnak legfontosabb kötelessége.

Az egyén állami nyilvántartásának fogalma másodsorban azt jelenti, hogy *az állam legyen minden egyes ember munkájának díjazója.*

Az egyén állami nyilvántartása tehát két állami tevékenységet foglal magában; először: az állam juttasson minden egyént megfelelő munkához, tanítsa, ha kell, az egyént e munkára, kényyszerítse, ha kell, e munkára; másodsor: az állam legyen minden egyes ember munkájának díjazója.

Az embernek ugyanis éppen azért kell dolgoznia, hogy a jólétéhez szükséges anyagi javakat e munkája ellenértékéért megszerezze. Abban az államrendben azonban, amelyben az egyik ember munkáját egy másik ember díjazza, az esetek legtöbbszörében a munkát szolgáltató és a munkát díjazó («munkás» és «munkaadó») között függési viszony, alávetettség létesül, amelynek következtében a munkás a «munkaadó» akaratának, hatalmának többé-kevésbé ki van szolgáltatva. így létesül a munka-uzsora számos válfaja, amelyek következménye az, hogy a legtöbb munkásnak lehetetlenné lesz olyan életet élnie, amely életet a természet rendje szerint élnie kellene.

Ennek a rendkívüli nagy bajnak orvoslására nem elégséges a munkások szervezeti csoportosulása a munkaadókkal szemben. Ezen a ponton sokkal radikálisabb orvoslásra van szükség.

Ki kell venni az u. n. munkaadók kezéből a hatalmat és az állam kezébe kell letenni.

Az állam legyen minden egyes ember munkájának díjazója.

Mert az ember természetében rejlik, hogy a rendelkezésére álló, céljai elérésére felhasználható eszközöket a végletekig kívánja kihasználni. Ilyen eszköz rendszerint a munkás munkaereje is akkor, ha munkáját embertársa díjazza. A munkaerő ily kizsákmányolása pedig lehetetlenné teszi, hogy az egyén, a munkás úgy éljen, ahogy élnie kell.

Az állam az egyetlen munkaadó. Minden más megoldás csak ideig-óráig orvosolhat a bajon. Mert addig, amíg ember rendelkezik az ember munkaereje fölött, amíg az ember munkáját embertársa díjazza, végleges orvoslás nem képzelhető.

Az állami öröklés rendje *lehetéssé teszi*, hogy az állam minden egyes ember munkáját úgy díjazza, hogy a munka eredményéért adott ez ellenérték az egyén és családja teljes jólétét biztosíthatja. Az állami öröklés rendje ugyanis az államot oly «gazdaggá», mindenkor oly nagy mennyiségű anyagi tőke birtokosává teszi, hogy módjában áll a kötelékébe tartozó minden egyes egyén munkáját mindenkor megfelelően díjazni. Megfelelően, azaz úgy, hogy munkája ez ellenértékéből minden egyes ember családjával együtt teljes jólétben élhet.

Az egyén állami nyilvántartásának intézménye tehát két okból szükséges. Az első az, hogy minden egyes embernek dolgoznia kell. A második az, hogy minden egyes embernek, aki dolgozik, meg kell kapnia munkájának azt az ellenértékét, amely a maga és családja teljes jólétét biztosítja.

Mert hiszen a természet anyagrészecskéjétől, az egyes, embertől azért követeli meg, hogy dolgozzék, hogy e folytonos munka révén az általános jóléthez, vagyis a minden egyes ember

jólétéhez szükséges folytonos anyagcsere, folytonos változás, folytonos energiaműködés, folytonos fejlődés létesülhessen. Ámde ez a folytonos fejlődés csak úgy jöhet létre, ha az egyén, aki dolgozik, a fejlődéshez szükséges anyagot munkájáért, e munka eredményeképp nyújtott jószágért cserébe meg is kapja. Mert a természet által megkövetelt folytonos fejlődés eszköze kettő: először az egyén folytonos munkája, másodsor az eme munka következtében létesült folytonos anyagcsere. A folytonos anyagcsere föltétele a folytonos munka, de hiábavaló e folytonos munka, ha nincs meg a természettől megkövetelt eredménye, a folytonos anyagcsere.

Tehát: minden egyes embernek dolgoznia kell és minden egyes embernek, aki dolgozik, meg kell kapnia munkája egyenértékét, a maga és családja teljes jólétét.

Az egyén állami nyilvántartása, más szóval minden egyes emberi exisztencia állami nyilvántartása első értelmében (munkához juttatás, munkára tanítás, kényszerítés) biztosítja, hogy minden egyes ember dolgozzék.

Az állami öröklés rendje és az egyén állami nyilvántartása második értelmében (minden egyes egyén munkájának állami javadalmazása) biztosítja az anyagnak azt a folytonos cseréjét, amely minden egyes ember, minden egyes család teljes jólétét biztosítja.

Az egyéni öröklés rendszerét a vázolt értelemben meg kell szüntetni és helyébe az állami öröklés intézményét kell tenni; minden egyes egyént az államnak kell munkához juttatnia, az államnak kell szükség esetén munkára tanítania, esetleg kényszeríteni; a «munkaadók» fogalmát meg kell szüntetni, a munkaadók kezéből ki kell minden hatalmat venni és az állam kezébe kell letenni: az állam legyen mindenki munkájának adója és díjazója.

Oly súlyos reformpolitikai követelmények, hogy mindegyikük megérdemli, hogy egy-egy külön munka keretében legyen róluk szó. A részletekről ennek folytán e munka szerzője később megírandó fejtegetéseiben óhajt beszélni.

V.

Mindent az állam ad.

Az eddigiekből folyik a tétel: Helyes állami berendezésben mindent az állam ad.

Az állam adja a munkát is (helyesebben: az alkalmat, a lehetőséget a munkára), az állam adja a munka díját is. Az állam adja tehát az élet tartalmát — a munkát, a célokért való küzdelmet — is, és az állam adja ez élet feltételeit, a teljes megélhetést, a jólétet is.

Mindez természetes. Az egyes a nagy egésznek szolgálatában áll, amidőn kénytelen a nagy egész parancsainak engedelmeskedni és a nagy egész céljai elérésének munkájához hozzájárulni. Ámde a nagy egész céljai éppen az egyesért

vannak. A nagy egész, a nagy természet célja látszólag kettő: hogy a benne levő anyagtömeg mennyiségét megtartsa és hogy részecskéinek alakját, életét folytonosan változtassa. Ámde e célok csak látszólag célok, valóságban csak eszközök a természet egyetlen céljának elérésére: az anyagrészecskék folytonos jólétének előállítására. Ez a cél azonban csak úgy érhető el, ha a természetben levő korlátolt mennyiségű anyag mindig helyes csereforgalomban marad és ha e folytonos csereforgalom közben az egyes anyagrészecske élete folyton változik, fejlődik. Mindkét feltétel — a folytonos anyagcsere és a folytonos változás — csakis úgy érhető el, ha erre maga az egyes anyagrészecske törekszik, vagyis, ha maga az egyes anyagrészecske dolgozik. Minthogy azonban az egyes anyagrészecske, az egyén e munkája voltaképp az össztermészet, az összanyag, az összeség célja (ha ez a cél viszont az egyes anyagrészecske érdekét van is hivatva szolgálni): a természet meg akarja adni apró munkásának, az egyes anyagrészecskének a munka összes feltételeit.

A természet törekvése, hogy minden áron szükségessé és lehetségessé tegye az egyénnek, az embernek azt, hogy folytonosan rendszeresen dolgozzék. Éppen ezért alkotja mindenekelőtt az ember testének szervezetét úgy, hogy *élet-szükségletévé* teszi a munkát: idegrendszerének leghelyesebb, nélkülözhetetlen elfoglaltságát a munkában nyújtja; az élet tökéletesítése, szebbé-jobbá tételéhez szükséges intelligencia és energia előállításához és fokozásához nélkülözhetlenné teszi a folytonos, rendszeres munkát; és az emberek között levő életet úgy alkotja meg, hogy benne az egyén élete fentartásához szükséges javak megszerzése munka nélkül lehetetlen.

Midőn aztán a természet így az egyén élete megmaradásának szükségletévé, nélkülözhetetlen feltételévé teszi a munkát, meg akarja adni minden egyes egyénnek e munka teljes *lehetőségét* is.

E célból teremti meg mindenekelőtt az emberben azt a tulajdonságot, melyet ambíció-nak nevezünk. Az ambíció: érvényesülési vágy,

melynek eszközei a folytonos munka és ennek révén a folytonos tökéletesedés. Az ambíció tehát az élet folytonos tökéletesítésének vágya. Ez a folytonos tökéletesítés pedig folytonos munkát követel meg.

Azután megkívánja teremteni a természet a már dolgozni vágyó egyént környező világban is az egyén munkája teljes lehetőségét. Létesíteni kívánja e célból a folytonos egyenletes anyagcserét, amelyben az élete fentartásához szükséges javakat az egyén mindenkor megkaphatja.

Ezt az anyagcserét folytonossá és egyenletessé a természet *az állam révén* kívánja tenni.

Megalkottatja az emberrel, az emberek összességével az államot, más szóval: berendezzi az emberek révén az emberek között levő életet úgy, hogy e berendezésben minden egyes ember munkájának, élete jólétének minden még szükséges föltétele megadassák.

Ezért kell az államnak minden egyes egyént megfelelő munkához juttatnia és ezért kell magának az államnak díjaznia minden egyes egyén munkáját.

Az egyénnek ugyanis ahhoz, hogy úgy élhessen, amint élnie kell, szépen és jól, vagyis folytonosan és rendszeresen dolgozva, teljes jólétre van szüksége. Az anyag mennyisége korlátolt voltánál fogva azonban lehetetlen minden egyes ember jóléte akkor, ha az anyagi tőke egyes kezekben aránytalanul nagy mennyiségben halmozódik fel. Ezért szükséges az állami öröklés rendje. De még az állami öröklés rendje mellett is lehetetlen minden egyes ember teljes jóléte akkor, ha az egyén munkája fölött ember-társa rendelkezik. Ezért kell minden egyes ember munkáját az államnak díjaznia.

Ámde valamint az állam, a család is a természet alkotása. A természet megkívánja anyag-részecskéitől a folytonos szaporodást, mert csakis a folytonös szaporodás révén érvényesülhet a természet ama törekvése, amellyel anyag-részecskéinek életét folytonosan változtatni kívánja. Ezért teremti meg az emberben a nemi érintkezés és a párosulás vágyát, ezért alkotja az ember életét úgy, hogy az egyén a munkája lendületéhez szükséges meleget rendszerint csakis

a párban és az ebből képződő családban nyerheti meg. Ezért kívánja tehát meg az egyéntől, hogy családot alkosson.

Az államnak ennek folytán nemcsak a munkás egyén, de annak családja teljes jólétéről is gondoskodnia kell. A munkás egyén családjáról, vagyis a nőről és a még nevelésben, tanításban részesülő gyermekekről.

Azokról a felnőttekről pedig, akik szerencsétlen fogantatásuk és születésük folytán testileg olyanok, hogy a tudomány állása szerint még gyógyíthatlanul munkaképtelenek — nyomorultak, vagyontalan aggok, — azoknak teljes megélhetéséről szintén az államnak kell a leg-részletesebb körültekintéssel gondoskodnia. Mert a természet csak azoktól követeli meg a munkát, akiknek szervezetét sikerült munkára képessé tennie. A munkára képtelenek életét azonban épp úgy biztosítani kívánja, mint munkájuk árán a munkára képesekét. Ebből folyik, hogy az államnak minden ú. n. «társadalmi és magán-jótékonyaságot» fölöslegessé kell tennie. De nemcsak a jótékonyaság e válfajait kell kiküszöbölnie,

hanem magát a «jótékonyág» fogalmát kell megsemmisítenie. Mert az állam akkor, amidőn a munkára képtelenek teljes jólétéről is gondoskodik, nem gyakorol «jótékonyágot», hanem a természettől megkövetelt kötelességét teljesíti — a természet nevében. Helyesen berendezett állami szervezetben tehát *nincs* jótékonyág.

Azonban még ez sem elég. Az államnak nemcsak fölöslegessé kell tennie a jótékonyágot, nemcsak magának nem szabad «jótékonyágot» gyakorolnia, de *a nagyobb anyagi tőkének* minden *ingyenes szerzését tilalmaznia* kell.

Tilalmaznia kell tehát az államnak bizonyos csekély mennyiségen felül minden nagyobb anyagi tőkének *ajándékozását, hozományul adását*, halálesetre szóló ajándékozását, a nagyobb értékű talált («gazdátlan») dolog fölött levő tulajdonjogot, stb. E tilalmak szükségességének magyarázata ugyanaz, mint az állami öröklés rendjéé. Mert hiszen, ha az anyagi tőke ily ingyenes szerzése megengedett, akkor egyrészt misem könnyebb, mint az állami öröklés intézményét ez úton megkerülni és értéktelenné tenni, más-

részt ugyanaz az állapot áll elő, mint amely a nagy anyagi tőke egyéni öröklésének a következménye.

Az anyag helyes és folytonos cseréje követeli tehát meg azt is, hogy nagyobb vagyон ingyenes szerzésére, valamint ily vagyon ingyenes átruházására — amelynek esetei nevelés, munkára tanítás, munkaképtelenek ellátása — *csakis az állam* jogosult.

Íme, mindent az állam ad. De az állam csak akkor adhat mindent, ha minden ingyenes szerzésre is *csakis az állam* jogosult. Az ilyen államban aztán az egyéné, az egyesé éppen csak annyi, amennyit munkájával, tehetségével az államtól megszerez. Ez a szerzeménye azonban az ilyen államban mindenkor elegendő ahhoz, hogy belőle az egyén és családja mindenkor teljes jólétben élhessen. Jólétben élhessen, azaz a maga és családja minden helyes szükségletét mindig helyes mértékkel kielégíthesse és ezen felül — rendkívüli események és a munkaképtelenség idejére — bizonyos mennyiségű jószágot időnként félre is tehessen. Más szóval: az ily államban csak annyi a munkára képes felnőtt

egyéné, amennyit munkájával, tehetségével az államtól megszerez, de ez mindenkor teljesen elegendő ahhoz, hogy az egyén és családja helyesen gazdálkodhasson.

Az ilyen állami berendezés mellett az «adók» neve alatt ismeretes illetmények intézménye természetesen szintén lényeges változást szenved. Hiszen azzal, hogy az egyén halála után az elhunyt vagyonában levő anyagi tőke a szükséges özvegyi illetményen és nevelési költségeken felül az államra visszaszáll, az egyén az állammal szemben fennálló minden «adóját» leróta. Legföljebb bizonyos adónemek egyes kivételes esetei maradhatnak fenn; így pl. a tőkekamatadó, általános jövedelmi pótóadó stb. bizonyos nagyobb mennyiségű anyagi tőkék után akkor, amidőn az egyénnek sikerül életében aránytalanul nagy vagyont szereznie. E kivételes adónemek az ily államrendben természetesen csupán mint az állami öröklés intézményének kiegészítői szerepelnek.

Az állam ad mindent Kötelességet is, jogot is; megkötöttséget is, szabadságot is.

Az államnak kell megadnia az egyénnek jogai élvezésében a lehetséges legnagyobb szabadságot. De az államnak kell e lehető legnagyobb szabadság élvezésének határait is megszabnia.

Az államnak kell az egyénnek jogai megszerzésére és élvezetére az alkalmat is megadnia: munkához kell juttatnia, munkára kell szükség esetén tanítania, ha kell, kényszerítenie és az államnak, kell az egyén munkáját megfelelően díjaznia.

Így és csakis így lesz lehetséges, hogy minden egyes egyén úgy éljen, amint élnie kell: hogy intelligenciáját és energiáját folytonosan növelhesse, hogy a megélhetéséhez szükséges anyagi javakat megszerezhesse, hogy a természet rendje szerint idejében párosulhasson és munkája révén a maga és családja teljes jólétét mindenkor megszerezhesse.

És csakis így lesz lehetséges, hogy a természettől nyert egyenlőtlen képességek folytán egyik egyén vagyoni helyzete a másik rovására ne fejlődjék.

Mert mit lehet kívánni az egyes embertől? Az örül ma, ha céljait valahogyan elérheti és minél jobban él. Természetes, hogy e közben embertársai érdekeire, ha nem kényszerítik, nem sok gondot fordít.

Állam kell, amely mindenki érvényesülése lehetőségét megadja, mindenki érdekét megvédi és mindenki érvényesülése lehetőségének helyes határait megszabja!

VI.

A nemzetek és a világállam.

Állam kell! Állam, amely nevel, állam, amely tanít, állam, amely munkát ad, állam, amely a munkát megfelelően díjazza. Állam, amelyben mindenki dolgozik és amelyben mindenki, aki dolgozik, megtalálja a maga és családja teljes jólétét.

Az ilyen államszervezet elvei tagjaival szemben nem lehetnek mások, mint a jóságos szeretettel teli apának elvei gyermekeivel szemben.

Jóságos, szeretettel teli, apai állam kell!

Mert az egyén, amidőn államát megalkotja, midőn állama kötelékébe lép, nem tesz egyebet, mint önönmagát helyezi — önönmaga fölé. Bizo-

nyos határig ugyanis állam nélkül is tudja az egyén önmagát nevelni, vezetni, irányítani. Bizonyos mértékig az egyén önmaga is megtalálja a helyes szabályokat, mértékeket, amelyek értelmében megfelelhet a természet ama követelményének, hogy folytonosan és rendszeresen dolgozzék, anélkül, hogy munkájával embertársának és ezzel önmagának ártana. Ámde, amidőn egy-egy nagyobb tehetségű, kedvezőbb körülmények között dolgozó egyén, vagy embercsoport kezében aránytalanul nagy mennyiségű jószágmennyiség halmozódik fel, amidőn egy-egy egyén ennek folytán megfelelő munkához nem jut, amidőn egy-egy ember még dolgozni nem tud, vagy nem akar: akkor az egyén oly akadályok elé kerül, amelyeket elhárítani önmaga képtelen, oly diszharmóniával áll szemben, melyet harmóniává változtatni egymaga nem képes.

Ekkor egyesül az egyén többi körülötte levő embertársával és megalkotja államát, amellyel ez akadályokat, melyeket egymaga elhárítani nem tudott, le kívánja küzdeni. Azonban ez államban is az egyén voltakép önmagát helyezi önönmaga

föle. Önmaga szabja meg az államban ambíciójának helyes határait, melyek aztán — intézményi jelleget öltve — kényszerítőleg szorítják az egyént arra a területre, amelyen a maga erejéből, állami berendezés nélkül megmaradni képtelen lett volna.

Az államban tehát az egyes ember helyezi önmagát önmaga fölé, az államban tehát voltakép az összes tagok akarata áll az összes tagok akarata fölött. Az állam tehát nem bánhat másként tagjával, mint ahogy a helyesen gondolkodó egyén bánik önmagával, mint ahogy a helyesen gondolkodó és helyesen érző apa bánik gyermekével: keményen, de jóságosan, — szigorúan, de méltányosan. Hol szabadjára ereszti, hol korlátok közé szorítja, de mindig tudatában van annak, hogy az állam az egyén természetes alkotása, hogy az állam az egyénért van, hogy az állam akaratában voltakép az egyén legmagasabb rendű akarata rejlik, hogy az államban az egyén áll — önmaga fölött.

Az ilyen állami berendezésben nem lehet másként, minthogy minden egyes kötelékébe tar-

tozó egyénnek igen jól megy a dolga, teljes a jóléte.

Ámde mindezzel a teremtés munkája még mindig nincs befejezve.

Feltéve, hogy az emberek között levő élet az eddig vázolt állami berendezést nyeri, feltéve tehát, hogy az emberek között levő élet diszharmonióját egy-egy állami berendezés a maga keretén belül harmóniává is tudja változtatni, még mindig marad élet, amelynek diszharmoniója még rettenetesebb, mint az emberek között levő életé állami szabályozás nélkül. Tehát még mindig marad élet, melyet az embernek be kell rendeznie, amelynek szabályozását az embernek meg kell teremtenie.

Ez az élet: az államok között levő élet.

Az emberek között levő életben állami berendezés nélkül homo homini lupus; azaz, ha érdekösszeütközésre kerül a sor, a nagyobb erejű a kisebb erejűt félrelöki, ha kell, kifosztja, ha kell, eltiporja, ha kell, megöli. Ebben az életben azonban — helyes állami szabályozás nélkül — rendszerint csak egy-egy ember áll egy-egy ember-

rel szemben. Állami szabályozás nélkül az emberek között levő életben legfőljebb apró csoportok tömörülhetnek más apró csoportokkal szemben.

Nem így az államok között levő életben. Az államok között levő életben ugyanis mindig hatalmas tömegű embercsoportok állnak hasonlóan nagy tömegű csoportokkal szemben. Ha tehát az államok között levő életben érdekössze-ütközésre kerül a sor, — kényszerítő szabályozás nélkül — mindig tömeges bántalom, tömeges kifosztás, tömeges eltiprás, tömeges öldöklés létesül. Ami a homo homini lupus fényéből folyó diszharmóniánál természetesen sokkal rettenetesebb diszharmóniát szül.

Az államok között levő élet szabályozása ma a «nemzetközi jog» neve alatt ismeretes. Ebben a mai szabályozásban szabályozást nyer a tömeges kifosztás, a tömeges eltiprás és a tömeges gyilkolás joga is.

A mai szabályozás tehát *nem* szabályozás, sőt, akkor, amidőn a tömeges kifosztást és gyilkosságot — rendes nevén a háborút — megengedi és annak «jogát szabályozza», voltaképp csak

előmozdítja a szabálytalanságot, fokozza a diszharmóniát

Érzi is ezt mindenki, akinek sikerült a múltak iránt táplált kegyeletből folyó helytelen nézetektől megszabadulnia. Érzi minden ilyen ember, hogy mindannak, amit a múltban «vér árán kivívott dicsőségnek» neveznek, legnagyobb része nem egyéb tömeges gyilkosságnál.

Főleg a háborúnak nevezett tömeges öldöklés ténye az államok között levő életet még rettenetesebbé teszi, mint amilyen az emberek között levő élet állami szabályozás nélkül.

Az egyénből ugyanis a párosulás és a szaporodás ténye folytán család keletkezik. Egy-egy kisebb területen rendszerint egyszerre számos család fejlődik, melyek ama területen tovább szaporodnak és amelyek érdekei a hasonló földrajzi és természeti viszonyoknál fogva rendszerint azonosak. Így keletkeznek az egyazon kisebb földterület szülötteinek nagyobb csoportosulásai, a *nemzetek*, a közös érdekek megvédésére a szomszédos területeken levő hasonló csoportosulásokkal szemben. Az ily csoportosulások, tehát az

egyes nemzetek keretén belül aztán az idők során az eme csoportban élő emberek között levő élet is részletes szabályozást nyer. így keletkeznek a földgömbön a *különböző államok*.

Eredeti állapotában tehát a nemzet fogalma azonos az állam fogalmával. A nemzet: kifelé nemzet, befelé állam.

Az idők során azonban az egyes nemzetek között sűrűn érdekösszeütközésekre kerülve a sor, a nemzetek maguk is sűrűn összeütköztek, amely összeütközések eredménye az esetek legtöbbszörében egyik nemzetnek a másik hatalma alá való igazása lett. Ez a folyamat sokszor véres összeütközések nélkül is megtörtént akkor, ha a gyöngébb nemzet ereje gyöngeségét, vagy a változott viszonyok folytán változott érdekeit idejekorán átlátva, e kényszerítő nyomások alatt háború nélkül is alávetette magát egy másik nemzet kényszerítő, nagyobb, esetleg helyesebb hatalmának.

E történelmi folyamat következtében egy-egy állami berendezés keretébe igen gyakran több különböző nemzet került, a szabály rendszerint az lévén, hogy a győztes, «nagyobb» nemzet

állami szervezetébe a legyőzöttnek bele kellett illeszkednie.

Így aztán a nemzet fogalma az állam fogalmától külön vált: egy állami berendezés keretébe rendszerint több nemzet került, viszont ugyanazon nemzet igen gyakran több különböző államra oszlott.

Ez az állapot ma. Egyazon állami berendezés keretébe tartozó nemzeteknek nem egyszer nincs egyéb közös tulajdonságuk, mint a közös nyelv, vagy egy-egy közös szokás, vagy még ennyi közös sajátosságuk sincs. Viszont különböző állami berendezéseken belül nem egyszer ugyanazon nyelvű, ugyanazon vérmérsékletű, ugyanazon területről származó nemzetek élnek, melyeknek azonban, a viszonyok helyes vagy helytelen kényszerítő nyomásának engedve, külön kellett válniuk.

A nemzetek fogalma tehát ma helyes felfogás mellett jogi jelentőségét teljesen elvesztette. Ma a földgömbön egymással szemben felfegyverkezve csakis különböző *államok* léteznek.

És éppen ezért, amidőn ma ez egymás mellett létező, de érdekösszeütközés esetén egymás-

sál szemben álló, felfegyverkezett embercsoportok között levő élet szabályozásáról beszélünk, nem lehet már «nemzetközi» jogról szó. Legföljebb «államközi» jog lehet ennek a ma létező jognak neve.

Ámde ez a ma létező «nemzetközi», «államközi», helyesebb magyarsággal «államok között levő» jog nem megfelelő szabályozás. Ez a szabályozás megengedi, sőt szabályozza érdekszeütközés esetén az államok között a tömeges eltiprás, a tömeges öldöklés jogát. Az államok között levő mai szabályozás tehát nemcsak hogy nem tud, de nem is akar a nagy kérdésre megfelelő megoldást találni.

Az állapot tehát az államok között levő életben ma még sokkal rosszabb, mint amilyen lenne az emberek között levő élet annak állami szabályozása nélkül. Mert hiszen akkor csak homo homini lenne lupus, de így az egyik embercsoport a másiknak összeütközés esetén tömeges gyilkosa.

Valamint az emberek között levő élet diszharmóniáját nem változtathatja harmóniává más,

mint az embereknél magasabban álló, helyesen megalkotott állam, úgy az államok között levő élet még nagyobb diszharmóniáját nem változtathatja harmóniává más, mint az államoknál magasabban álló, helyesen megalkotott *világállam*.

Nincs és nem található e téren más megoldás, mint a helyesen megalkotott világállam.

Nem a nemzeti lét megtagadása ez. Aki a világállamnak jövődöbeli intézményében a nemzeti lét megtagadását látja, annak a világállamról alkotott fogalma téves. Ellenkezőleg! a világállamot nem lehet másként, mint *nemzeti alapon* megalkotni.

A nemzeteknek nevezett embercsoportok épp úgy természetes alakulatok, mint amilyen a családnak nevezett legkisebb kör. Csakhogy míg a család az egyénből származott legkisebb kör, addig a nemzet már eredetileg több egymás mellett élő családból származott embercsoport. Valamint a család tagjai ugyanazon emberpárnak szülöttei, és ennek folytán, minthogy egymásban bizonyos mértékben önmagukat érzik, szeretik egymást, — úgy a

nemzet tagjai is ugyanazon földnek szülöttei és ennek folytán egymás iránt, minthogy hasonló a karakterük, bizonyos fokú rokonérzéssel, szeretettel viseltetnek. Mindennek természetes, *fizikai* magyarázata van.

A nemzet léte tehát épp oly tiszteletben tartandó, mint a családi élet. A család tagjai ugyanazon *én* szülöttei, a nemzet tagjai ugyanazon *föld* szülöttei. Mind a két fajta embercsoport tagjai azért vonzódnak egymáshoz, azért «szere-
tik» egymást, mert egyugyanazon *anyagnak* lévén a szülöttei, egymásban bizonyos mértékig önma-
gukat érzik.

A természetben levő anyagtömeg ugyanis bizonyos nagyobb területenként a különböző föld- és természetrajzi viszonyoknál fogva különböző sajátosságú: összetétele és így tulajdonságai bizonyos árnyalatokban nagyobb területenként eltérők. Természetes tehát, hogy az egy-egy ily nagyobb területen születő embercsoport tagjai testi-lelki szervezetének anyagi összetétele hasonló lesz, míg egy-egy egész csoport tagjainak e szervezeti összetétele, karaktere különbözni

fog egy-egy más ily csoport tagjainak szervezetétől, karakterétől.

Az egy-egy ily csoport keretén belül a karakterek hasonlósága folytán keletkező szeretet egyenes folytatása annak a szeretetnek, mely az egyénből származott legkisebb körben, a családban keletkezik és fejlődik ki.

Az államszervezet is eredetileg ezen a vérséges szereteten épül az azonos érdekek védelmének és könnyebb kielégítésének külső nyomása folytán: a világállam intézményének is ezen a vérséges szereteten kell felépülnie.

A világállam az államok között levő élet berendezése, amelyben intelligenciájának foka szerint kisebb-nagyobb mértékben a földgömbön létező minden egyes nemzet képviselve van.

A világállam sehogysem képzelendő tehát úgy el, hogy benne egy hatalmas nemzet uralja a többit. A világállam intézményében minden egyes nemzetnek meg kell nyernie képviselőjét.

A világállamnak épp úgy kell a mai államokból származnia, mint ahogy a mai államok mindegyike az egyes egyénekből származik.

Az államban az egyén áll önmaga fölött és a maga magasabbrendű akaratával köti meg az önmaga helytelen akaratát; a világállamban az állam áll önmaga fölött és szintén a maga magasabbrendű akaratával köti meg a maga helytelen akaratát.

Azonban — noha az *államok* egyesüléséből kell keletkeznie — a világállamban az államok *nemzetek* szerint nyernek képviselőt.

A helyesen megalkotott világállam intézményével aztán a teremtés munkája be van fejezve.

A természet — ez az állandó mennyiségű és anyagrészecekének életét, alakját folyton változtatni kívánó anyagtömeg — minden egyes teremtményének életét annak «természetes» háttáráig egyehlőkép jólétben kívánja tartani.

És ha vannak az emberekben és az embereket környező világban e törekvésének akadályai, akkor teremtményétől, az embertől kívánja meg, hogy ez akadályokat elhárítsa, azaz, hogy a teremtés munkáját befejezze. Hiszen e részecskéje — az ember — révén is önmaga a természet alkot.

Ezért kell az embernek az államot és állama révén a világállamot megteremtenie.

A világállam eszméjének eddigi történelmi fejlődését kellene azonban ismertetni ahhoz, hogy a föntebb csak szakgatottan és vázlatosan oda-dobott néhány alaptétel a többivel kibővíthető, magyarázható és részletezhető legyen.

Mindez eme rövidre szabott munka keretében lehetetlen. Legyen itt elég az iránynak jelzése. És legyen szabad ez irányban az olvasóval egy más alkalommal tovább haladnom.

VII.

Örök háború és örök béke.

Íme, a természet maga az emberéletnek csak diszharmóniáját teremti meg. Megteremti e diszharmóniát, de ezzel teremtése e munkáját egyáltalán nem tekinti befejezettnek. Épp ezért teremti meg a diszharmóniával egyidejűleg a harmónia lehetőségét is.

A harmónia lehetőségét a természet az *emberben* teremti meg. Azaz: a természet az embert örökös küzdelemre teremti és megkívánja tőle, hogy ez örökös küzdelmével a meglévő diszharmóniát harmóniává oldja fel.

Az ember szervezete, élete tehát olyan, hogy *kell* neki a diszharmónia, amely környezi. Mert.

a természet örökös munkára és e munka révén örökös küzdelemre teremtette. Kell tehát, hogy e küzdelemnek meg legyen maga körül az anyaga, a folytonos diszharmónia.

Viszont az emberek között levő élet e diszharmóniája olyan, hogy kell neki az egyes ember folytonos küzdelme. Mert a diszharmónia a fejlődésnek csupán egy fázisa, a teremtés ez útjának csupán első fele.

A teremtés, a fejlődés tovább akar haladni a maga útján. Ez pedig csakis az egyes ember folytonos, örökös küzdelme révén megy.

Így létesül aztán az örök diszharmóniából az ember örök küzdelme révén az örök harmónia.

A természet minden egyes élő anyagrészecskéje küzd, folytonosan dolgozik a harmóniáért. Az egyes ember is folytonos munkájával, folytonos küzdelmével először önmagában kívánja a harmóniát — a szép és jó cselekvés folytonos lehetőségét — megalkotni, aztán önmagában és a környező világban kívánja ezt a harmóniát fentartani. Ez azonban csakis úgy lehetséges, ha az ember az önmagában és a környező világban

levő természetes diszharmónia ellen folytonosan küzd. így, eme folytonos küzdelem folytán létesül és marad fenn aztán az örök diszharmóniában az örök harmónia, amely épp oly természetes, mint az örök diszharmónia.

Az ember, az egyes ember küzdelme azonban ez eredmény létesítéséhez nem elegendő akkor, ha a körülötte levő, hasonló törekvésű, hasonló érdekű emberekkel nem csoportosul.

Éppen ezért keletkezik az egyénből, illetve a családból, helyesebben a hasonló törekvésű, hasonló érdekű, azaz hasonló karakterű egyénekből, családokból a nemzet. A nemzet, amelyben az egyén embertársaival, kikhez azok hasonló karaktere folytán bizonyos fokú «vérséges szeretet» fűzi, egyesült erővel küzd a közös célért: a harmóniáért, azaz az egyén teljes jólétéért, azaz minden egyes ember, minden egyes család teljes jólétéért.

A nemzet, a nemzetek helyes ambíciója tehát épp oly tiszteletre méltó, mint az egyén helyes ambíciója. Mert a nemzetek helyes ambíciója az egyén, helyes ambíciójával azonos.

Amint tehát az államnak tiszteletben kell tartania az egyén helyes ambícióját, úgy a világ-államnak is tiszteletben kell tartania a nemzetek helyes ambícióját.

Csupán a nemzetek helytelen ambíciójának érvényesülése akadályozandó meg, valaminthogy az állam is főleg azért van, hogy az egyén helytelen ambíciójának érvényesülését megakadályozza. A nemzet helytelen ambíciója ugyanis az, amely érvényesülésében más nemzet, vagy nemzetek létérdekeinek rovására van. Megakadályozandó tehát az, hogy valamely nemzet munkájában, küzdelmében, fejlődésében valamely más nemzetet megrabolhasson, kifoszthasson, eltíporhasson, legyilkolhasson.

Azt, hogy a nemzetek dolgozzanak, küzdjenek és e munkájuk közben fejlődjenek, megakadályozni nemcsak, hogy nem szabad, de nem is lehet. Valaminthogy nem szabad és nem lehet megakadályozni az egyes ember munkáját és fejlődését sem.

A nemzetek örökös munkája, fejlődése, küzdelme tehát épp oly kívánatos, sőt épp úgy

megkövetelendő, mint az egyén folytonos munkája, küzdelme, fejlődése.

Ennek a folytonos küzdelemnek, folytonos munkának a következménye, természetes követője a folytonos verseny a nemzetek között.' Ez a folytonos verseny: folytonos háború.

Az egyes ambíciók ugyanis egymás mellett küzdenek és érvényesülésük eredményei önkéntelenül is folytonos összehasonlítást nyernek. Ez a verseny. De a verseny háború is. Mert az egyes ambíciók úgy küzdenek egymás mellett, hogy érvényesülésük útja néha békésen halad egymás mellett, néha azonban útjaik összeütköznek, amikor aztán vagy egyazon úton kell haladniuk vagy keresztezniük kell egymást, így van ez úgy az emberek között levő életben az egyes emberek ambíciói érvényesülésének, mint a nemzetek között levő életben az egyes nemzetek ambíciója érvényesülésének útjaival.

A folytonos verseny tehát folytonos összeütközésekkel jár; azaz: a folytonos verseny folytonos háború is.

Ebben az értelemben elkerülhetetlen az örökös háború. A természet anyagrészcskéi életét folyton jólétben akarván tartani, azok alakját, életét folyton változtatni kívánja és hogy e folytonos változást, folytonos fejlődést elérje, az embertől folytonos munkát, folytonos küzdelmet kíván. Ezért rendezi be az emberéletet úgy, hogy az embernek kell benne folyton dolgoznia; azaz, ezért szakítja félbe teremtő munkáját a diszharmóniánál, a teremtés fele útján és bízva e teremtése munkájának második felét, a harmónia megalkotását az emberre. Ezért kell az embernek folyton-folyvást küzdenie. Ez a küzdelem azonban az érdekek folytonos összeütközésével, folytonos háborúval jár.

A háború tehát az egyes emberek, illetve az egyes nemzetek folytonos munkájának, folytonos küzdelmének természetes folyománya, sohasem cél, hanem mindig a küzdelem természetes következménye.

A háború tehát elkerülhetetlen. Az örök háború az örök küzdelem elkerülhetetlen következménye.

Ez a tény azonban nem megdöbentő, még kevésbé elszomorító.

A háború ebben az értelemben semmi veszélyt nem rejt magában. A természetnek oly jelensége, amelyen a természet változtatni nem is akar. Már pedig a természet nem hagyja változatlanul azokat a jelenségeket, melyek az egyes anyagrészeknek életének rovására lehetnek.

Az ember feladata a háborúval szemben nem annak megszüntetése, hanem kizárólag a háború *módjának* szabályozása.

Hogy az eddigi állapot lehetetlen, az minden vitán fölüli áll.

A természet nem tűrheti meg magában változatlanul azokat az anyagrészeket, azokat a jelenségeket, melyek egyéb anyagrészek életének kifosztói, eltiprói, gyilkosai. Így van ez legalább az emberéletben, amelyben a természet az ember révén alkot.

Az emberéletben a természet két szentséget ismer: az emberélet épségének és a családi élet tisztaságának szentségét. Ezt a kettőt föltétlenül sértetlen tiszteletben kívánja tartani. Ez pedig örök békét kíván.

A természet meg nem változtatható berendezése tehát az örök béke épp úgy, mint az örök háború.

Örök háború és örök béke, — íme az emberiség, az egyes ember legmagasabb ideálja. Örök háború, azaz ennek foglalatja: az örök munka, az örök fejlődés, az örök küzdelem. Örök béke, azaz ennek tartalma: minden egyes ember életének teljes épsége, jóléte, minden egyes család élete tisztaságának, minden egyes nemzet élete nyugalmának teljessége.

Örök háború az örök békében, — íme az ideál közelebbi megvilágításban. Örök béke az örök háborúban, — ugyanez az ideál más mondatformában.

Szóval: az örök háború éppen az örök béke érdekében kell, az örök küzdelem éppen minden egyes ember, tehát az egész emberiség folytonos jóléte érdekében szükséges.

Lehetetlen tehát a háborúnak olyan módja, amelynél egyik ember a másikat, egyik nemzet a másikat megrabolja, leigazza, kifosztja, eltiporja, legyilkolja. A háborúnak ez a módja mindenképen barbár gyilkosság.

Ezért szükséges az emberek között levő életben az *állam*, amely az emberek között levő versenyt, háborút szabályozza, az emberek ambíciójának korlátait megszabja, a háború leghelyesebb módját meghatározza. Ezért bünteti meg, vagy igyekszik más eszközökkel szervezetileg megváltoztatni az állam azt az embert, aki embertársát vagy annak tulajdonát valamely okból bántalmazza vagy megsemmisíti.

Ezért szükséges az államok, a nemzetek között levő életben a *világállam*, amely a nemzetek között levő versenyt, háborút szabályozza, a nemzetek ambíciójának korlátait megszabja, a háború leghelyesebb módját meghatározza. A háború leghelyesebb módját, vagyis azt: miként létesíthető, hogy, ha az egyes nemzetek ambíciója érvényesülésének útjai összetalálkoznak, ez összetalálkozás minél kevesebb rázkódtatással járjon? miként létesíthető, hogy az érdekek ily összetalálkozása, vagy kereszteződése esetén lehetőleg egyik fél életének tökéletessége se szenvedjen?

A földgömbön levő ilyen világrend mellett aztán nem az lesz a *nagy* nemzet, amely úgy

nő, hogy a másikat kifosztja, leigázza, eltiporja, legyilkolja, hanem az, és csakis az, amelynek tagjai az emberiség nagy ideáljait — az általános jólétet, vagyis ennek föltételét, a világbékét és az ehhez vezető egyetlen utat, a felebaráti szeretetet — átérzik, átértik és dolgoznak a feljük haladó utakon!

Hogy azonban a földgömbön ma létező világrendből ebbe a világrendbe áthaladhassunk, a ma létező világrendnek lényeges átalakítására van szükség.

De az átalakítás e munkájában is az ideálokat, amelyekért az átalakítást eszközölni kívánjuk, folyton szem előtt kell tartanunk.

Bármily nagy legyen az átalakítás munkája, még ha e munka forradalmi jelleget ölt is, sőt, bármily nagy legyen maga e forradalom: egy mákszemnyi meglevő tulajdonnak nem szabad sérelmet, bántódást szenvednie, egy csöpp vérnek nem szabad folynia!

Mert nem lehet az természetes átalakulás, nem lehet az egészséges forradalom, amelynek eszközei a rablás és a vér!

Nem lehet az természetes fejlődés, amelynek útja életek kifosztása, eltiprása, legyilkolása!

Minden fejlődés mély és alapos megfontolást, higgadt és tapintatos cselekvést, bölcs és mindent átlátó vezetést, lelkes, meleg szíveket és megfelelő időt kíván.

VIII.

Az egyetlen út.

A legmagasabb ideál — minden egyes ember teljes jóléte — tehát embertársaink érdekeinek lehető legnagyobb kímélését, életének föltétien tiszteletben tartását, becslését követeli meg. Más úton ez az ideál meg nem közelíthető.

Embertársaink érdekének lehető legnagyobb kímélése, embertársaink jólétének föltétien tiszteletben tartása, becslése azonban lehetetlen embertársaink szeretete nélkül. Ez a szeretet az, melyet az ó- és az új-testamentum felebaráti szeretetnek, a modern társadalmi tudományok altruizmusnak neveznek.

Ez a szeretet — a felebaráti szeretet, az altruizmus — szintén az önszeretet, az önmagunk szeretete, az u. n. egoizmus folyománya. Az egyén — a szülők és testvérek szeretete után — mindenekelőtt azt az ellenkező nemű egyént szereti meg, akiben ellenkező nemű hasonmását, «párját», küzdőtársát megtalálta. Ezzel lelkileg is, testileg is egyesül, aminek folytán az egyénből — a párból — új testek, új fejlődő életek válnak ki; ezek a gyermekek, kik a szülőkkel azonos anyagnak lévén az összetételei; a szülők tulajdonságait rendszerint átöröklik. A szülői szeretetben s a gyermeki szeretetben — a velünk leg-hasonlóbbak, «hozzánk legközelebb állók» iránt érzett szeretetben — tehát ismét csak az önmagunk iránt érzett szeretet nyilvánul meg. így a testvéri szeretetben is. — A szeretetnek e három faja tartja össze azt a legkisebb kört, melyet családnak nevezünk. És e körben, a családban annak tagjai egymás jólétét tényleg nemcsak hogy föltétien tiszteletben tartják, de egymást támogatják is, érdekeik kielégítésében elő is segítik. Eme állapot oka a szeretet közvetlen eredménye, a jószág.

A családban tehát annak tagjai rendszerint még oly mértékben szeretik egymást, hogy egymás iránt mindenkor minden külső kényszer nélkül jók, azaz: egymás jólétét mindenkor minden külső kényszer nélkül teljes tiszteletben tartják, sőt, amennyire csak tehetik, elő is segítik.

A család ez elvei tehát azok, melyeknek az emberiség legszélesebb köreiben, rétegeiben is az emberek között, azok cselekedeteiben uralkodniok kell.

Láttuk, több ugyanazon területen fejlődött, ugyanazon földterületen élő vagy élt, tehát hasonló anyagból fejlődött, hasonló karakterű család alkotja együtt a nemzetet. Az emberek eme körének, csoportjának tagjai is bizonyos fokú szeretetet éreznek még egymás iránt. Ez a szeretet is, a hasonlók iránt érzett szeretet, tehát az önszeretet szülötte. Azonban ez *a* szeretet, a «honfitársi szeretet» már sokkal kisebb, mint azok a szeretetek, melyek a családban születnek és ápoltnak. Ez a szeretet már nem elegendő nagy ahhoz, hogy annak alanyai és tárgyai egymás jólétét minden körülmények között külső kényszer nél-

kül teljes tiszteletben tartsák, sőt, hogy egymás jólétét elő is mozdítsák.

A nemzet keretén belül már külső kényszerre, államra van szükség, hogy a család elvei — a tisztesség, a szeretet, a jóság — minden téren megvalósuljanak. A nemzet keretén belül már állam kell ahhoz, hogy a nemzet az emberiség legnagyobb ideálját, minden egyes ember jólétének állapotát megközelíthesse.

Az a gyűrű, az a szeretet, amely hasonlóan a kavics bedobása folytán a víz felszínén támadt gyűrűhöz, a családban keletkezett és fejlődött, az a szeretet, a nemzetnek nevezett csoport határain túl már csak itt-ott észlelhető, úgyszólván mindenütt elenyészik. Mások a terület anyagának a sajátosságai: mások a nemzetek; a feltűnőbb hasonlóság megszűnik. Igen-igen ritka az az ember, akiben az «általános emberszeretet», az általános felebaráti szeretet — melyet az ember *bármely* embertársa iránt csak azért érez, mert az is ember — lényegesebb mértékben megjelenne. De e kivételes esetekben is ez az érzés, amely legtöbbször éppen csak «szánalom» alakjában

nyilvánul meg, vajmi csekély ahhoz, hogy ereje folytán az emberiség kebelében levő *minden*, ember egymás érdekét föltétien tiszteletben tartsa, sőt elő is mozdítsa.

Éppen ezért az egyes nemzetek között levő életben még erősebb külső kényszerre van szükség ahhoz, hogy az emberiség legnagyobb ideálját, minden egyes ember jólétét — vagyis az emberiség jólétét — az egész emberiség, minden egyes nemzet egyenlőképen megközelítse. Ez a nemzetek fölött álló külső kényszer: a világ-állam.

Úgy az állam, mint a világállam azért vannak, hogy a család elveit — a tisztességet, szeretetet, jóságot — az egész nemzetben, illetve az egész emberiségben teljes érvényre juttassák.

A család elvei tehát azok, melyek az emberiség életét a világegyetemben berendezik.

Az emberiség legmagasabb, legnagyobb ideálja, minden egyes ember teljes jóléte csakis a család elveinek, a tisztességnek, a szeretetnek, a jóságnak teljes uralomrajutásával közelíthető meg.

Az állam hivatott arra, hogy az embert, a világállam hivatott arra, hogy a nemzeteket ilyen értelemben megjavítsa.

Mert az emberek, amint helyesen berendezett, erős államszervezet, a nemzetek, amint helyesen berendezett, erős világállamszervezet nélkül élnek, egymagukban képtelenek a szeretetnek és jóságnak, sőt általában csak a tisztességnek is arra a fokára emelkedni, amellyel minden egyes ember, minden egyes nemzet érdekeit mindenkor a legnagyobb tiszteletben tartják, sőt elő is mozdítják.

Ebben az értelemben tehát az embereket, illetve a nemzeteket az államnak, illetve a világállamnak meg kell javítania. És ha e szervezetek még nem elég erősek e feladatuk teljes megvalósítására, vagy még nincsenek is meg, tökéletesítendőök, illetve előállítandók. Abban a korban, amelyben az emberek is rosszak, az államszervezet is rossz: előbb az államszervezetet kell megjavítani, hogy aztán az emberek megjavuljanak.

Az ideális cél az, hogy valamikor minden államszervezet fölöslegessé váljék. Vagyis, hogy az államszervezetek az embereket oda tökéletesít-

sék, hogy azok egykor minden kényszerítő államszervezet nélkül is tudjanak úgy szeretni és oly jók lenni, hogy mindenki mindenkinek érdekét mindenkor a legnagyobb tiszteletben tudja tartani, sőt elő is tudja mozdítani.

Ez az ideális anarchia álláspontja.

Az ideális anarchia tehát egyben a legideálisabb szocializmus is. Célja ugyanis mindkét törekvésnek ugyanaz: az emberiség, minden egyes ember teljes jóléte. Mindkét irány helyesen berendezett, erős államszervezet segítségével akarja ezt a célt elérni. Az ideális anarchia azonban csak nevelési eszköznek tekinti az államot — melyet az egyén, illetve a nemzet helyez önmaga fölé, melyben az egyén, illetve a nemzet áll nevelőként önmaga fölött, melyben tehát az egyén, illetve a nemzet küzd önmaga ellen — és egyszer fölöslegessé akarja tenni. Az ideális anarchia az egyes embert és csakis az egyes embert nézi és annak korlátlan uralomra jutására törekszik. Az ideális anarchia hatalmas államszervezetében a szuverénitás mindig az *egyén* szuverénitása és senki másé. Az ideális anarchia államában az egyén

áll önmaga fölött és *csakis* az egyén állhat önmaga fölött. Az ideális anarchia államában az egyén oda kívánja állama segítségével önmagát tökéletesíteni, hogy minden egyes szükséglete, minden egyes érdeke felmerülténél, illetve kielégítésénél egybeessék ez a négy követelmény: kell, — akarom, — lehet, — szabad.

Lehet, hogy csak utópia ez az ideál. De hiszen az emberiség nagy ideáljai sohasem érhetők teljesen el. Az emberiség nagy ideáljai csak megközelíthetők. Ez azonban folytonos küzdelmet igényel. Ez a *küzdelem* az emberiség nagy ideáljai felé az, amely javít, nemesít, tökéletesít. Magában a küzdelemben rejlik tehát az elérhető ideál: a tökéletesedés. Az emberiség nagy ideáljai mind egy legnagyobb ideálban egyesülnek, és ez: a tökéletesség. Ez sohasem érhető el. Az emberiség e legnagyobb ideálja csak arra való, hogy küzdjünk feléje. — íme a *materiális idealizmus**) igazi értelme.

Az ideális anarchia eszköze az állam, iránya a materiális idealizmus, célja az egyén uralmá-

*) L. szerző említett bevezető munkáját.

nak teljes és korlátlan érvényesülése, útja e cél felé — a szeretet és a jóság.

Lehet, hogy ez az út a cél felé végtelen. De ez egyáltalában nem ok arra, hogy ne haladjunk ezen az úton. Nekünk ezt a célt kell szem előtt tartanunk. Kell, hogy a hatalmas állam rendszerét csak átmeneti állapotként tekintsük. Még akkor is, ha ez az átmeneti idő — végtelen.

Az ideális anarchia nem valamely különálló párt politikája, nem valamely zászló jelszava, mely szemben állna bármely ember jelszavával, aki az emberiség jólétének tökéletesítéséért küzd. Mindenkinek, aki javulni és tökéletesedni törekszik, mindenkinek, aki az emberiségnek minél nagyobb jólétét szeretné látni, ezen az úton kell haladnia.

Ez az út *az erő és a szeretet* útja.

Hiszen az egész természetnek nevezett anyagot, ez anyagnak azt a törekvését, hogy minden egyes részecskéje minél boldogabb legyen, misem tartja fenn más, mint ez a két örök tényező: az erő és a szeretet.

Az erő és a szeretet az anyag két fentartó eleme.

Az erő, az energia, — benne annak irányítója az intelligencia és ebben az ész.

A szeretet, — ebben az atomok vonzódása, egyesülése, szaporodása és az atom, a molekula véges életét tökéletesíteni igyekvő szüntelen nevelés.

IX.

Befejezés.

Az ember élete kétségtelenül a legérdekesebb és a legértékesebb az összes életek között. A legérdekesebb, mert értelmével — intelligenciájával — folyton figyelemmel kísérheti önmagát. A legértékesebb, mert energiájával az intelligencia útmutatásai szerint irányíthatja önmagát.

A természet önmagáért, az életért van. A természet, az élet célja maga az élet: a minél szebb és minél jobb, tehát a minél tökéletesebb élet.

Ezt a célját a természet, az élet az emberéletben csupán az ember segélyével érheti el.

A természet megteremti az emberéletet, de az embernek kell azt tökéletesítenie. A természet

csak a lehetőséget teremti meg, melyet valósággá az embernek kell változtatnia.

A természet célját az anyag megmaradásával és. az anyagrészecske alakjának, életének folytonos változtatásával, tökéletesítésével akarja elérni. Ez azonban csak úgy lehetséges, ha az ember maga dolgozik és szaporodik.

Az ember azért van, hogy dolgozzék és hogy szaporodjék.

Ez viszont csak úgy lehetséges, ha meg van az emberben az anyag két fentartó eleme: az energia és a szeretet. Az embernek tehát energikusnak kell lennie és szeretnie kell. Az a legnagyobb ember, aki a legenergikusabb és a legjobban tud szeretni.

Az ember célja, hogy értelmével s energiájával életét szüntelenül tökéletesítse.

Ennek a célnak a szolgálatában áll a *tudomány*.

A tudomány és a művészet kétségtelenül az ember értelmének, intelligenciájának legmagasabb megnyilatkozásai. Úgy a tudomány, mint a művészet célja egy és ugyanaz: előállítani azt, ami

a természetben valóság vagy lehetőség alakjában adva van. Belsejében a tudomány épp úgy, mint a művészet «öncél», azaz, aki tudós, illetve művész, a tudományt, illetve a művészetet öncélnak kell, hogy tekintse: a tudományt a tudományért, a művészetet a művészetért. E pont után azonban a tudomány és a művészet lényegben és célban egyaránt elválnak. A művészet úgyszólván kizárólag a művészetért van; a művészi termék önmagáért van; az emberiségre pedig csak annyi a gyakorlati jelentősége, hogy szemlélése, élvezete gyönyört okoz, szórakoztat és a cselekedetekhez szükséges művészi ízlést fejleszti; ez a gyakorlati jelentőség kétségtelenül igen fontos, de megvalósításához semmi újabb, külön tevékenység nem szükséges; a művészi termék gyakorlati jelentősége annak természetes, önkéntelen hatásában nyilvánul meg; a művész, a művészet munkája a művészi termék megalkotásával be van fejezve.

A tudomány célja azonban nem csak önmaga a tudomány; a tudomány célja, feladata, tevékenysége messzebb terjed; a tudós, a tudomány

munkája a tudományos munka megalkotásával még koránt sincs befejezve.

A tudomány munkáját a *praxis-nak*, a gyakorlati életnek kell átvennie. A tudomány munkáját a praxisnak kell valósággá változtatnia. Mert hiszen a tudomány célja túlterjed magán a tudományon; a tudomány azért van, hogy az *életet* tökéletesítse. De a tudós, a tudomány munkája csak a lehetőséget nyújtja, mely még kivitelre szorul.

Ezért kell minden tudománynak praxissá lennie.

Minden tudomány legmagasabb célja, hogy praxissá legyen. Vagyis, hogy megszűnjön bizonyos határokon túl «tudomány» lenni. Ha a tudomány ezt a célt nem éri el, ha a «tudománynak» nem ez az eredménye: nem tudomány.

Amint a tudomány praxissá lesz, élet lett belőle. Tudomány és praxis: *az élet művészete*.

Amint a tudomány praxissá lesz, a tiszta értelem munkáját az energia veszi át.

Így tökéletesíti az ember értelmével és energiájával életét.

Kétségtelen, hogy a praxis eredetileg megelőzi a tudományt. Kétségtelen az is, hogy a praxis — az «élet» általános neve alatt — maga is kialakul. De a teória, a tudomány, mely a praxisban, a praxis nyomán támad, viszont irányítólag, átalakítólag hat a folyton fejlődő praxisra. A leghelyesebb állapot, ha a tudomány irányítja, alakítja, fejleszti, tökéletesíti a praxist.

Az igazi tudomány célja, hogy irányítsa, alakítsa, fejlessze, tökéletesítse a praxist.

Ezt a célt hármas tevékenységgel akarjuk elérni.

Először a *létezőnek magyarázatát* keressük. Aztán a *létezőt tökéletesíteni* igyekszünk. És harmadszor a *nem létezőt* a létező felhasználásával vagy megsemmisítésével *előállítani* akarjuk.

Így találja meg a tudomány mindenekelőtt a természet minden zugában, minden jelenségében a rendszert. Mert hiszen a természet és minden részecskéje, minden jelensége olyan, mint a kaleidoskop számos, alakját, helyzetét folytonosan változtató részecskéje: bármikép helyezkedik is el, mindig tökéletes rendszert alkot.

Így igyekszik aztán a tudomány a rendszer — a törvény, az igazság — felismerése, vagyis a létezőnek helyes magyarázata után a létezőt tökéletesíteni és a nem létezőt előállítani.

Így áll a tudomány a természet legvégső céljának, az anyagrészecske élete tökéletesítésének szolgálatában.

És így kíván szolgálni a tudomány az emberiség legmagasabb ideáljának, céljának: minden egyes ember teljes jólétének.

Ennek a célnak szeretett volna parányi szolgálatot tenni ez a munka is, amidőn olvasóját a jövő állam jogának bölcseletébe, íme, bevezette.